

KAJIAN ISU-ISU BERKAITAN PEMELIHARAAN AKIDAH DAN PEMIKIRAN UMAT ISLAM DI MALAYSIA

AN ANALYSIS OF ISSUES RELATING TO AQIDAH AND BELIEFS AMONG MUSLIMS IN MALAYSIA

ⁱ Mohd Norhusairi Mat Hussin, ^{i,*} Mohd Zaidi Daud, ⁱ Ruzman Md Noor and ⁱ Amalina Che Omar

ⁱ Jabatan Syariah dan Undang-Undang, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, 58100 Kuala Lumpur, Malaysia

*(Corresponding author) e-mail: zaididaud@um.edu.my

DOI: <https://doi.org/10.33102/mjssl.vol11no2.454>

ABSTRACT

The Islamic community is presently confronted by several concerns pertaining to matters of faith and beliefs. The Malaysian government is increasingly concerned about various issues, including deviant teachings, apostasy, demands for human rights from specific groups and religious extremism. These can potentially lead towards the disruption of national security and the sanctity of the Islamic religion. As a result, the government is taking measures to curb and contain the development of these issues. This article investigates three distinct categories of behaviours that present substantial risks to the faith of the Muslim community. These include deviations in beliefs and ideas, issues on human rights, and the existence of extremist or radical groups that pose a threat to peace in Malaysia. Data for this study were obtained through library research and the application of content analysis involving thematic examination of issues relevant to subject matter. The study demonstrates that the current development of Islamic legislation in Malaysia is a continuous process of change aimed at upholding national security and unity through the framework of Islamic law. Moreover, there are multiple risks both domestically and internationally, encompassing concerns pertaining to the faith and beliefs of the Muslim community in Malaysia. These factors could potentially create ambiguity and jeopardise the overall security and stability of society, particularly within the Muslim community.

Keywords: *Islamic Law Reform, Faith, and Islamic Beliefs, Peace, Malaysia, Religious Threats*

How to cite (APA 6th Style):

Mat Hussin, M. N., Daud, M. Z., Md Noor, R., & Che Omar, A. (2023). Kajian isu-isu berkaitan pemeliharaan akidah dan pemikiran umat Islam di Malaysia: An analysis of issues relating to aqidah and beliefs among Muslims in Malaysia. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 11(2), 366-380. <https://doi.org/10.33102/mjssl.vol11no2.454>

ABSTRAK

Masyarakat Islam kini berdepan dengan pelbagai isu akidah dan pemikiran yang semakin membimbangkan. Kerajaan Malaysia semakin prihatin terhadap isu-isu seperti ajaran sesat, murtad, tuntutan hak asasi daripada golongan-golongan tertentu, ekstremis agama. Hal ini berpotensi membawa kepada tergugatnya keamanan setempat dan kesucian agama Islam. Kesannya, kerajaan telah mengambil langkah bagi membendung dan mengawal situasi ini. Kajian ini menganalisis tiga ancaman utama kepada akidah masyarakat Islam dan institusi Islam iaitu berkaitan penyelewengan akidah dan pemikiran, isu tuntutan hak asasi manusia dan akhir sekali berkaitan kewujudan golongan ekstremis atau radikal yang mengancam keamanan di Malaysia. Data untuk kajian ini diperolehi melalui kajian perpustakaan dan metode analisis kandungan telah diaplikasikan dalam kajian ini melibatkan pendekatan tematik terhadap isu-isu tersebut. Kajian mendapati bahawa pembinaan undang-undang Islam di Malaysia pada hari ini adalah hasil reformasi yang berterusan dan usaha ini tidak pernah dihentikan untuk memastikan keamanan dan keharmonian negara terus terpelihara dalam acuan undang-undang Islam. Tambahan lagi, wujud pelbagai ancaman yang timbul dari dalam dan luar negara termasuk dalam isu akidah dan pemikiran umat Islam yang boleh menimbulkan kekeliruan dan mengancam keamanan serta kestabilan masyarakat khususnya umat Islam. Selain itu, terdapat pelbagai risiko di dalam dan di luar negara, merangkumi kebimbangan yang berkaitan dengan akidah dan kepercayaan masyarakat Islam di Malaysia. Faktor-faktor ini berpotensi menimbulkan kekaburan dan menjejaskan keselamatan dan kestabilan keseluruhan masyarakat, khususnya dalam masyarakat Islam.

Kata Kunci: *Reformasi Undang-Undang Islam, Kepercayaan, dan Akidah Islam, Ancaman Keagamaan, Keamanan, Malaysia*

Pengenalan

Undang-undang Islam digubal dan dikuatkuasakan untuk menjaga keamanan sejagat supaya rakyat dapat hidup dengan harmoni dalam interaksi sosial yang terkawal. Kewujudan undang-undang penting sebagai satu sistem dalam kehidupan manusia untuk mengawal setiap perlakuan individu, masyarakat dan institusi agar keamanan, hak dan tanggungjawab dapat terus ditegakkan. Dalam konteks undang-undang Islam, Sayyed Qutub (1993) menjelaskan bahawa undang-undang Islam membentuk keamanan sosial dengan mengambil kesempatan daripada sifat undang-undang Islam dan maklum balas manusia terhadap undang-undang itu sendiri di mana ia mempunyai kesan yang besar dalam merealisasikan keamanan dalam masyarakat serta keselamatannya.

Sebagai sebuah negara yang dianggap moden di Asia Tenggara, Malaysia telah mempunyai undang-undang yang sah dan berdaulat (Mohd Norhusairi Mat Hussin, *et al.*, 2023). Di Malaysia, undang-undang bukan sahaja bertujuan untuk mengawal tingkah laku masyarakat, tetapi sistem dwi-perundangannya yang wujud di negara ini berfungsi bagi mengawal akidah serta pemikiran umat Islam daripada diseleweng. Selaras Perkara 3, Perlembagaan Malaysia yang mengiktiraf kedudukan Islam sebagai agama bagi negara ini, reformasi undang-undang yang dilaksanakan khususnya undang-undang Islam adalah penting sebagai salah satu benteng terhadap ancaman akidah umat Islam di negara ini. Sebagai contoh, undang-undang Islam di Malaysia memastikan akidah yang dipegang kekal terpelihara, termasuk dalam perebutan hak jagaan anak di Mahkamah Syariah jika timbulnya isu tuntutan berlainan agama oleh ibu bapa (Nursharina Shereen Hasmuri & Mohd Norhusairi Mat Hussin, 2022). Meskipun isu ini kontroversi dan masih menjadi polemik dalam kalangan pengamal undang-undang, namun dapat dilihat bagaimana perundangan yang ada mampu memberikan solusi terhadap isu-isu seumpama ini. Dalam merungkaikan hubungan antara undang-undang Islam dan kepentingannya untuk memelihara akidah dan pemikiran umat Islam di Malaysia khususnya, artikel ini membincangkan mengenai pendekatan reformasi undang-undang Islam di Malaysia untuk menjaga akidah dan pemikiran umat Islam.

Metodologi

Kajian ini adalah berbentuk kualitatif yang mana data-data diperolehi dan digunakan adalah daripada kajian kepustakaan. Data-data adalah bersumberkan daripada penulisan-penulisan lepas yang terdiri daripada buku-buku dan artikel-artikel yang berkaitan dengan aspek kajian. Akta/Enakmen yang berkaitan dengan kajian juga dirujuk sebagai perbincangan sandaran perundangan selain keratan akhbar

turut digunakan dalam meneliti senario yang berlaku dalam negara melibatkan akidah dan pemikiran umat Islam di Malaysia. Seterusnya, data-data yang dikumpul oleh penyelidik kemudiannya dianalisis dengan menggunakan metode analisis kandungan. Analisis kandungan ini telah diaplikasikan dalam mengupas isu berkaitan dengan tema-tema yang dibentuk berasaskan kepada tajuk dan skop penulisan selaras dengan objektif dan tajuk kajian. Ianya dapat diteliti menerusi pembentukan topik dan sub-topik perbincangan yang dibentuk dan kemudiannya dianalisis dari aspek isu-isu berbangkit dan pendekatan reformasi perundangan di Malaysia dalam memelihara akidah dan pemikiran umat Islam.

Cabaran Akidah dan Pemikiran Islam di Malaysia

Akidah merupakan asas utama dalam Islam. Akidah Islam diibaratkan sebagai akar tunjang kepada sebatang pokok (Mohd Nizam, 2015). Oleh kerana itulah apabila baginda Rasulullah s.a.w. wafat, Saidina Abu Bakar telah mengambil pendekatan drastik memerangi golongan yang enggan membayar zakat serta golongan murtad (an-Nazār, t.t.; Choudhury, G.W. 1993). Tindakan tersebut dibuat untuk memastikan akidah Islam terus dipelihara dan terlindung daripada sebarang anasir yang akan merosakkan akidah umat Islam. Usaha tegas ini seterusnya diterjemahkan dalam bentuk peperangan untuk melawan kebatilan, nabi palsu serta usaha-usaha yang diteruskan oleh khalifah dan pemerintahan Islam selepas zaman Saidina Abu Bakar (al-Nawawi, 1971). Senario ini juga menggambarkan wujudnya pertembungan akidah dan pemikiran dalam kalangan umat Islam selepas kewafatan baginda Nabi s.a.w..

Masalah akidah dan pemikiran Islam di Malaysia kian mencabar pada masa kini (Rosmawati, *et al.*, 2023). Isu-isu seperti ajaran sesat, amalan tarekat yang meragukan, liberalisme dan pluralisme agama, pengamalan bidaah dan anti mazhab, pemikiran ekstremis termasuk terhadap isu-isu hak asasi yang melampau boleh mengancam akidah umat Islam di Malaysia sekiranya tidak dikawal. Reformasi undang-undang merupakan antara pendekatan yang boleh diambil untuk mengatasi isu-isu tersebut. Dalam isu ajaran sesat, ianya didapati sentiasa berlaku dan mempunyai pengikut. Pada Ogos 2022, bekas Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama) Malaysia, Dato' Idris Ahmad telah mengeluarkan kenyataan bahawa kerajaan sedang memantau ajaran sesat Hadi Millah yang dipercayai bergiat aktif di sekitar Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (Mahaizura Abd Malik, 2022). Ajaran ini diasaskan oleh Wayang Hadi Kesumo atau Hadi Minallah Aminhullah yang berasal dari Indonesia. Lelaki ini secara terang mengaku tiada agama dan menyebarkan fahaman makrifat sesat serta mengembangkan pluralisme agama. Lelaki ini juga secara jelas menyeleweng tafsiran al-Quran, menolak hadis serta pelbagai kesesatan lain. Selain ajaran ini, terdapat banyak lagi ajaran sesat di Malaysia yang telah dikenal pasti pernah wujud dan masih aktif di negara ini. Contohnya di negeri Selangor pada tahun 2017, terdapat 39 ajaran sesat telah difatwakan haram dengan 19 daripadanya diakui masih aktif (Dewan Selangor, 2017) Daripada jumlah ini, tiga ajaran sesat telah dikenal pasti mampu mengancam keselamatan negara iaitu ajaran Syiah, Millah Abraham dan kumpulan militan Daesh (Mohamed Afiq Afandi, 2020). Kewujudan ajaran sesat di negara ini jelas mengancam kesucian agama Islam dan keselamatan negara. Ini kerana penyelewengan ajaran Islam akan membawa kepada pengamalan agama secara songsang serta terpesong dari ajaran agama Islam yang sebenar. Selain itu, ajaran sesat juga boleh mendorong kepada ekstremisme dan melampau dalam mengamalkan sesebuah ajaran. Ini dapat dilihat dalam kes Al-Maunah yang menggemparkan negara pada suatu ketika dahulu (Mohd Adib Al-Samuri & Noor Aziah Awal, 2007; Borhanudin Zakaria *et al.*, 2021).

Selain ajaran sesat, umat Islam juga berhadapan dengan penyelewengan pemikiran yang melampau sehingga mampu menjejaskan akidah umat Islam di Malaysia (Wan Ismail W Dagang, *et. al.*, 2015). Penyelewengan pemikiran sebenarnya merupakan serangan pemikiran atau ideologi yang dikenali sebagai *al-ghazw al-fikri* (Mohd Aizam Mas'od, 2013). Ia merupakan satu istilah kontemporari yang popular dalam kalangan umat Islam kerana melibatkan serangan yang bukan berbentuk fizikal. Ianya mempunyai karakter yang hampir sama dengan *brain washing* atau dengan istilah lain disebut *thought control* atau *ideological reform* (Mohd Aizam Mas'od, 2013). Sebenarnya serangan pemikiran terhadap dunia Islam bermula dengan proses '*westernization*' yang membawa maksud proses membaratkan sesebuah negara oleh pihak barat (Anwar Al Jundi, 1993). Ia merupakan satu proses untuk melenyapkan identiti asal dan jati diri penduduk sebuah negara serta menjadikannya mengikuti norma dan cara pemikiran barat yang bertentangan dengan Islam.

Di antara penyelewengan pemikiran yang dikenal pasti di Malaysia adalah melibatkan liberalisme agama, isu bidaah serta anti mazhab. Pada hakikatnya, Islam dan liberalisme tidak boleh dikaitkan kerana ianya bertentangan dengan ajaran Islam yang suci. Islam adalah satu agama yang diturunkan serta dijamin kesuciannya oleh Allah s.w.t, sedangkan liberalisme adalah bebas dan tentunya bukan berasal dari tradisi Islam. Secara mudahnya liberalisme adalah satu kefahaman atau ajaran berhubung dengan kebebasan tanpa ada keterikatan kepada mana-mana agama atau ideologi. Idea liberalisme ini muncul hasil daripada dukungan kumpulan yang mendakwa sebagai gerakan modenisasi Islam, gerakan sekularisme dan sebagainya (Mohd Aizam Mas'od, 2013). Islam liberal merupakan satu fahaman yang sangat “mendewakan kemodenan” sehingga Islam perlu disesuaikan dengan kemodenan. Fahaman ini menjadikan Islam boleh ditafsirkan dan diamalkan mengikut kehendak peribadi dengan berlandaskan kepada fahaman kebebasan dan kemodenan (Mohd Aizam Mas'od, 2013). Fahaman ini sangat bahaya kepada akidah umat Islam yang selama-lamanya perlu bersandarkan kepada Al-Quran dan Hadis. Fahaman liberalisme ini diburukkan lagi dengan fahaman pluralisme agama serta tuntutan hak asasi yang melampau di Malaysia. Fahaman-fahaman ini membenarkan murtad atau pertukaran agama tanpa perlu campur tangan daripada pihak berkuasa. Hal ini kerana mereka berpandangan hak agama adalah hak individu dan semua agama adalah sama. Kepercayaan untuk beragama merupakan hak asasi individu dan tiada siapa yang boleh mencampurinya sekalipun kerajaan. Atas kefahaman inilah, lahirnya idea untuk menubuhkan *Interfaith Commission* (IFC) dan Forum Artikel 11 suatu ketika dahulu yang antara lain menganggap semua agama adalah sama dan perundangan agama haruslah pada asas semua agama mempunyai kedudukan yang setara. Bahkan pemikiran seumpama ini sering dibahaskan sebelum ini termasuk dalam isu-isu perundangan dan Perlembagaan untuk menilai semula kedudukan Islam khususnya kedudukan Perkara 121 (1A) Perlembagaan Persekutuan. Perkara 121 (1A) merupakan garis pemisah antara kuasa Mahkamah Sivil dan Mahkamah Syariah. Peruntukan ini dilihat sebagai penghalang kepada Mahkamah Sivil untuk mencampuri sebarang keputusan yang dibuat oleh Mahkamah Syariah (Ahmad Hidayat Buang, 2020). Jika Mahkamah Sivil membicarakan sesuatu kes yang berada di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah, maka kes tersebut boleh dianggap sebagai tidak sah dan “*ultra vires*” serta tidak berperlembagaan.

Reformasi dan Peruntukan Undang-Undang Islam di Malaysia ke Arah Menangani Ancaman Aqidah dan Pemikiran Islam

Secara umum metodologi pembentukan dan perubahan atau *reform* Hukum dan Undang-undang Islam berkisar sekitar usaha *ijtihad* dan *taqlid* (Ibn Manzur, 1968; Wael Hallaq, 1996; Imran Ahsan Khan Nyazee, 1994). Telah wujud usaha perubahan (*reform*) dijalankan sama ada merujuk kepada disiplin ilmu usul fiqh mahupun penulisan para sarjana moden timur dan barat. Setelah 66 tahun Malaysia mencapai kemerdekaan, pelbagai usaha untuk memperkukuhkan dan memberikan kuasa kepada Mahkamah Syariah dan institusi-institusi Islam yang lain untuk melaksanakan undang-undang Islam secara lebih proaktif telah dilakukan (Ahmad Hidayat Buang, *et al.*, 2021). Hal ini bertujuan untuk mengangkat martabat undang-undang Islam dan menguatkuasakan undang-undang Islam terhadap umat Islam secara lebih menyeluruh. Meskipun terdapat bidang kuasa yang perlu dijalankan secara “bersama” dengan Mahkamah Sivil khususnya dalam kuasa pengurusan dan pembahagian harta pusaka (Muhammad Amrullah Drs Nasrul, *et al.*, 2023) tetapi perkembangan Mahkamah Syariah sebagai pelaksana keadilan Islam di Malaysia bertambah baik dari semasa ke semasa (Nurul Ain Ibrahim & Siti Aisyah Samudin, 2022). Seiring dengan usaha untuk mengangkat martabat undang-undang Islam di Malaysia ke taraf yang lebih tinggi, muncul pelbagai cabaran dan masalah dalam masyarakat Islam yang merangkumi ancaman akidah, ancaman pluralisme dan liberalisme agama, dan tuntutan-tuntutan hak asasi manusia yang semakin agresif menyerang institusi agama Islam dan undang-undang Islam sedia ada.

Ancaman Akidah

Dalam konteks di Malaysia, kesalahan berhubung dengan akidah ini meliputi dua kesalahan yang utama iaitu ajaran sesat dan kesalahan berkaitan keluar Islam atau Murtad. Perkara ini dapat dilihat melalui peruntukan undang-undang sedia ada mengenai kesalahan akidah di bawah undang-undang jenayah syariah negeri-negeri. Sebagai contoh, Akta Kesalahan Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997 yang memperuntukkan kesalahan berkaitan akidah sebagai Pemujaan Salah (Seksyen 3), Doktrin Palsu (Seksyen 4), Mengembangkan Doktrin Agama (Seksyen 5) dan Dakwaan palsu (Seksyen 6). Beberapa

negeri lain pula menambah beberapa peruntukan tambahan di bawah kesalahan berhubung dengan akidah antaranya negeri Pahang yang memperuntukkan kesalahan Mendakwa Bukan Islam (Seksyen 8 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Pahang 2013), Percubaan Keluar Daripada Islam (Seksyen 9 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Pahang 2013) dan Membuat Kenyataan Keluar Daripada Islam (Seksyen 10 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Pahang 2013) sebagai kesalahan di bawah kategori kesalahan akidah. Secara amnya, kesemua akta/enakmen jenayah Syariah setiap negeri di Malaysia memperuntukkan kesalahan berkaitan akidah sebagaimana peruntukan di dalam Akta Undang-Undang Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997 dan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Pahang 2013. Kesalahan tersebut boleh dibahagikan kepada dua kategori iaitu:

- i. Kesalahan mengenai kesalahan ajaran sesat yang boleh dilihat melalui peruntukan Pemujaan salah atau Penyembahan Salah, Doktrin Palsu dan Dakwaan Palsu.
- ii. Kesalahan berkaitan keluar dari Islam atau murtad yang dapat dilihat melalui peruntukan kesalahan Mengembangkan Doktrin Agama, Mendakwa Bukan Islam, Percubaan Keluar Islam dan Membuat Kenyataan Keluar Islam.

Ajaran sesat dapat ditakrifkan sebagai sebarang ajaran atau amalan yang dibawa oleh orang Islam atau orang bukan Islam yang mendakwa bahawa ajaran atau amalan tersebut adalah ajaran Islam atau berdasarkan ajaran Islam, sedangkan hakikatnya ajaran dan amalan yang dibawa itu bertentangan dengan ajaran Islam yang berdasarkan al-Quran dan al-Sunnah serta juga bertentangan dengan ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah (Mohd Aizam Mas'od, 2013). Tafsiran ini menunjukkan bahawa ajaran sesat bukan sahaja melibatkan orang Islam malah melibatkan orang bukan Islam. Takrifan ini sekali gus menisbahkan kesesatan atau penyelewengan berlaku terhadap sesuatu perbuatan atau perkataan yang menjadi ajaran atau amalan seseorang pengamal ajaran sesat. Di Malaysia, ajaran sesat muncul dan bertapak dalam tiga bentuk utama iaitu:

- i. ajaran baru;
- ii. tarekat serta kepercayaan dan;
- iii. amalan tradisi.

Ajaran baru biasanya lahir melalui ajaran-ajaran yang direka atau dicipta oleh guru atau penganjur ajaran sesat seperti ajaran Ilmu Hakikat Jahar Dumin pada tahun 1995 di Selangor; tarekat lazimnya menggunakan nama-nama tarekat yang termasyhur. Melalui bentuk ini guru-gurunya menggunakan bentuk amalan yang berbeza dengan yang asal atau ianya diubahsuai; kepercayaan dan amalan tradisi pula lumrahnya diamalkan oleh orang yang dianggap wali, kepercayaan kepada dukun-dukun, pawang dan bomoh atau pembawa ilmu tertentu sama ada melalui menurun dan sebagainya (Mohd Murtadza Haji Ahmad, 2006). Umumnya, ajaran sesat juga boleh muncul dalam bentuk sama ada ajaran seorang individu dengan pengikut yang terhad sahaja atau ajaran secara berkumpulan yang mempunyai pengikut yang ramai (Zamihan Mat Zin al-Ghari, 2008). Walau bagaimanapun sama ada suatu ajaran sesat tersebut berskala kecil atau besar, kemunculan dan pengaruhnya mengganggu agenda pembangunan Islam dan memberikan kesan yang negatif. Hal ini kerana pemerintah, khususnya pihak berkuasa agama terpaksa mengorbankan masa, tenaga dan wang ringgit yang banyak untuk membasmi pengaruh ajaran sesat. Fokus terhadap ajaran sesat menyebabkan tumpuan terhadap agenda pembangunan ummah dan pemerikasaan beralih arah dan terbantut. Contohnya di negeri Selangor sahaja, sehingga tahun 2009, terdapat 70 kes ajaran sesat yang pernah dan sedang diambil tindakan oleh pihak berkuasa agama negeri. Dari jumlah tersebut, sebanyak 25 ajaran telah difatwakan sesat, 23 ajaran masih dalam siasatan dan 22 kes ajaran sesat telah selesai (Siti Zubaidah Ismail, 2010). Sehingga tahun 2012, 30 lagi ajaran telah difatwakan sebagai sesat oleh Jabatan Mufti Negeri Selangor. Setakat ini tiada statistik rasmi yang terkini yang dikeluarkan oleh mana-mana badan kerajaan yang berhubung jumlah kes ajaran sesat yang ada di Malaysia hari ini. Namun terdapat kenyataan daripada mantan Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama Islam) pada tahun 2021 yang menyatakan bahawa terdapat 47 kes ajaran sesat dilaporkan kepada Jabatan Agama Islam negeri-negeri di Malaysia (Sinar Harian, 2021).

Secara umumnya ajaran sesat tidak dilabelkan sebagai pengganas, namun terdapat kumpulan ajaran sesat yang berpotensi untuk melakukan aktiviti keganasan dan mengancam keselamatan negara. Sebagai contoh pada 2 Julai 2000, kumpulan al-Ma'uanah pimpinan Mohd Amin telah menceroboh kem askar di Perak dan bertindak melarikan 119 jenis senjata api dan peluru hidup, malah terlibat dalam

pertempuran dengan pihak Angkatan Tentera Malaysia dan Pegawai Polis (Izwan Rozlin & Ahmad Ismail, 2020). Diikuti pada 10 November 2013, Ketua Penolong Penguat Kuasa Jabatan Agama Islam Pahang (JAIP), Ahmad Raffli Abd Malek telah mati ditembak oleh Pengikut ajaran sesat Tuhan Harun. Ketua Ajaran Tuhan Harun iaitu Harun Mat Saad turut didakwa berkonspirasi merancang pembunuhan tersebut (Astro Awani, 2013). Manakala pada Julai 2016 di Perak, terdapat satu lagi dakwaan kumpulan yang ditubuhkan untuk berbaihah kepada seorang lelaki yang mengaku sebagai Imam Mahdi malah telah bersedia mengumpul senjata dan kelengkapan peperangan dan bersiap sedia untuk berperang (Berita Harian, 2016).

Selain memberikan ancaman keamanan dan kestabilan negara, isu ajaran sesat ini turut memberikan kesan secara langsung kepada institusi-institusi Islam dan bidang kuasa Mahkamah Syariah. Hal ini kerana terdapat usaha dari pihak tertentu yang mencabar bidang kuasa Mahkamah Syariah seperti dalam kes *Abdul Kahar Ahmad lwn Kerajaan Negeri Selangor (2008) 1 CLJ (SYA) 1* yang mencabar peruntukan undang-undang jenayah Syariah adalah tidak sah dan terbatal. Abdul Kahar mendapat kebenaran dan kemudiannya memfailkan petisyen ke Mahkamah Persekutuan untuk deklarasi bahawa peruntukan-peruntukan Enakmen tersebut adalah batal dan tidak sah. Walaupun Mahkamah Persekutuan telah bertindak menolak Petisyen tersebut, namun tindakan ini membuktikan bahawa tindakan untuk mencabar peruntukan undang-undang Islam sedia ada boleh dibuat dan ini membuka peluang kepada pelbagai lagi tuntutan yang boleh mencabar institusi Islam pada masa akan datang.

Seterusnya, isu yang berkait rapat dengan ancaman akidah adalah isu keluar Islam atau Murtad. Dalam konteks di Malaysia, terdapat tiga kategori Murtad yang dapat dilihat melalui kes-kes sedia ada iaitu pertama ialah orang yang murtad atau keluar Islam dengan sendiri dan tidak memperlekeh, menghina, mempersenda atau mencabar Islam dan institusi Islam, golongan kedua adalah orang yang keluar Islam dan mengisytiharkannya malah menyerang, menghina dan mencabar Islam dan institusi Islam dan golongan yang ketiga ialah orang yang seakan akan murtad tetapi tidak berniat sedemikian sehinggalah diisytiharkan murtad (Muhammad Abdullah, 2006). Isu murtad merupakan isu yang sangat sensitif di Malaysia (Moch Cholid Wardi, *et al.*, 2023), apatah lagi perkara yang berkaitan menjaga agama ini sangat berkait dengan maqasid syariah yang telah ditetapkan dalam Islam.

Tidak dapat dinafikan golongan yang kedua iaitu mereka yang murtad dan mencabar Islam serta institusinya di Malaysia sememangnya wujud. Malahan mereka menggunakan institusi perundangan sedia ada dalam mencabar bidang kuasa dan institusi Islam untuk keluar daripada Islam secara bebas. Tindakan tersebut tentunya boleh merendahkan bidang kuasa institusi Islam secara keseluruhan. Contohnya kes Azlina Jailani atau Lina Joy yang mengaku telah murtad hampir 20 tahun yang lalu. Lina Joy telah bertindak membuat permohonan untuk menggugurkan perkataan Islam di dalam kad pengenalnya ke Mahkamah Tinggi namun ditolak oleh Mahkamah Tinggi dan Mahkamah Rayuan pada waktu tersebut. Akibat tidak berpuas hati, dia telah bertindak menyaman Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan, Kerajaan Malaysia dan Ketua Pengarah Jabatan Pendaftaran negara (JPN) yang didakwa enggan membuat deklarasi mengenai haknya untuk mengamalkan agama Kristian. Dia juga telah bertindak membuat semakan di Mahkamah Persekutuan sekali gus telah mencabar bidang kuasa Mahkamah Syariah (*Lina Joy v Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan & Ors*(2005) 6 MLJ 193).

Dalam satu laporan yang telah dibentangkan oleh Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama) ketika itu, Datuk Seri Jamil Khir Bahrom di Parlimen pada Jun 2011, sejumlah 283 daripada 686 kes permohonan keluar Islam atau 34.7 peratus telah difailkan di Mahkamah Tinggi Syariah seluruh Malaysia dan 135 kes telah diluluskan oleh Mahkamah Syariah untuk keluar Islam. Mengikut laporan dan data tersebut lagi, jumlah tertinggi yang telah diluluskan untuk kes keluar Islam adalah di Negeri Sabah dan Negeri Sembilan yang mana Negeri Sembilan telah meluluskan sebanyak 33 kes untuk keluar Islam daripada 172 permohonan yang difailkan untuk keluar daripada Islam (Malaysia Kini, 2011). Tiada data terbaru yang dikeluarkan secara rasmi oleh mana-mana badan agama di Malaysia mengenai jumlah permohonan murtad di Malaysia yang ada pada hari ini namun secara umumnya kesalahan berkaitan akidah khususnya kesalahan murtad di Malaysia telah menunjukkan peningkatan dari tahun ke tahun (Mohamed Fairouz Mohamed Fathillah, *et al.*, 2023). Dengan pertambahan jumlah permohonan untuk keluar Islam dan peratusan kelulusan dan yang tidak diluluskan untuk keluar Islam, kita tidak dapat pastikan jika ada di antara golongan ini yang akan terus mencabar institusi Islam dan bidang kuasa Mahkamah Syariah sekali lagi. Malahan kes terbaru yang melibatkan seorang wanita

mualaf telah mencabar kuasa Mahkamah Syariah untuk tidak membenarkan permohonan murtadnya melalui semakan kehakiman di Mahkamah Rayuan Sivil (Berita Harian, 2023) telah memperlihatkan usaha mencabar perundangan Islam. Hal ini mendedahkan institusi Islam di Malaysia kepada risiko yang lebih mencabar pada masa akan datang.

Walaupun Perlembagaan Persekutuan mengiktiraf hak kebebasan beragama setiap anggota masyarakat namun ianya tertakluk kepada sekatan-sekatan tertentu mengenai penyebaran agama sebagaimana dalam Perkara 11(1) Perlembagaan Persekutuan. Perkara 11 Fasal 4 Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa Undang-Undang Negeri dan Persekutuan mempunyai kuasa untuk mengawal dan menyekat pengembangan apa-apa iktikad atau kepercayaan agama antara orang-orang yang menganuti agama Islam. Ini bererti, orang bukan Islam tidak mempunyai hak untuk menyebarkan atau mengembangkan apa-apa kepercayaan agama selain Islam kepada orang-orang Islam dan Kerajaan Persekutuan mempunyai hak untuk mengenakan apa-apa sekatan lain demi menjaga keselamatan dan keamanan Persekutuan sebagaimana Perkara 10 (4) Perlembagaan Persekutuan.

Tidak dapat dinafikan bahawa kes-kes berkaitan penyebaran agama bukan Islam terhadap orang Islam di Malaysia merupakan antara isu yang mendapat perhatian masyarakat, malah jika tidak ditangani dengan baik boleh menimbulkan persengketaan antara agama kerana ianya menyentuh isu penyelewengan akidah yang dianggap sensitif dalam masyarakat Islam. Contohnya kes *Jamaluddin Othman lwn Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri, Malaysia & Anor* (1989) 1 MLJ 368 iaitu mengenai permohonan oleh seorang lelaki Melayu yang memeluk agama Kristian dan kemudiannya telah bertindak menyebarkan agama Kristian dalam kalangan orang-orang Melayu. Beliau telah ditahan oleh pihak Polis di bawah Akta Keselamatan Dalam Negeri 1960 kerana didakwa menyebabkan timbulnya suasana tegang dan persengketaan antara agama.

Seterusnya, kes yang pernah menimbulkan polemik berkaitan penyebaran agama ini adalah kes penggunaan Kalimah Allah dalam Herald-The Catholic Weekly yang telah membawa kepada isu rampasan 351 Bible dalam Bahasa Melayu. Bekas Ketua Hakim Negara Tun Abdul Hamid Mohamad menyatakan bahawa tuntutan penggunaan kalimah Allah ini adalah salah satu cara untuk menyebarkan agama Kristian kepada orang-orang Islam dan mengelirukan Umat Islam bahawa agama Kristian adalah serupa dan serumpun dengan Islam (Abdul Hamid Mohamad, 2014). Kes penggunaan kalimah Allah ini telah dibawa ke peringkat Mahkamah antara *Titular Roman Catholic Archbishop of Kuala Lumpur v Menteri Dalam Negeri & Anor* (2014) 4 MLJ 765. Pada 31 Disember 2009, Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur telah memutuskan bahawa walaupun Islam sebagai agama persekutuan, ia tidak memberikan kuasa untuk melarang penggunaan perkataan Allah. Penggunaan kalimah Allah ini terus berlarutan apabila Mahkamah Tinggi Kuala Lumpur telah memutuskan bahawa penganut agama Kristian boleh menggunakan kalimah Allah dan tiga perkataan lain iaitu solat, Kaabah dan Baitullah dalam penerbitan agama itu (Nurwahida Lukman, *et al.*, 2022). Keputusan Mahkamah Tinggi ini telah menimbulkan polemik sehingga beberapa himpunan membantah penggunaan kalimah Allah diadakan oleh sekumpulan masyarakat Islam selain timbul ketegangan antara penganut agama di rumah-rumah ibadat. Perkara ini telah menjadi polemik serta dimainkan sebagai salah satu isu politik sehingga ke hari ini apabila keputusan kerajaan terkini yang menarik balik rayuan kes *Jill Ireland lwn Kementerian Dalam Negeri dan Kerajaan Malaysia*, No: R4(2)-25-256-200 di Mahkamah Persekutuan yang antara lain berhubung dengan penggunaan kalimah Allah ini (Zizi Azlinda Mohd Yusof, 2023).

Selain sekatan dan had kebebasan yang telah diperuntukkan dalam Perkara 10 dan Perkara 11 Perlembagaan Persekutuan. Senarai II Jadual 9 Perlembagaan juga memperuntukkan kuasa kepada negeri-negeri untuk melaksanakan undang-undang yang mengawal pengembangan agama bukan Islam kepada orang Islam. Beberapa negeri yang telah menguatkuasakan Enakmen Kawalan dan Sekatan Pengembangan Agama Bukan Islam ialah Kelantan (Enakmen Kawalan Dan Sekatan Pengembangan Ugama Bukan Islam 1981 (En. 11/81), Selangor (Enakmen Ugama Bukan Islam (Kawalan Pengembangan Di Kalangan Orang Islam) 1988 (En. 1/88), Negeri Sembilan (Enakmen Kawalan dan Sekatan (Pengembangan Agama-agama Bukan Islam Di Kalangan Orang Islam) (Negeri Sembilan) 1991 (En. 9/91), Kedah (Enakmen Kawalan dan Sekatan Pengembangan Agama Bukan Islam 1988 (En. 11/88), Pahang (Enakmen Kawalan & Sekatan Pengembangan Agama-Agama Bukan Islam 1989 (En. 5/89), Melaka (Enakmen Kawalan Dan Sekatan Pengembangan Agama Bukan Islam Kepada Orang Islam 1988 (En. 1/88), Johor (Enakmen Kawalan dan Sekatan Pengembangan Agama-agama Bukan

Islam 1991 (En. 12/91), Terengganu (Enakmen Kawalan dan Sekatan Pengembangan Bukan Islam 1980 (En. 1/80) dan Perak (Kawalan dan Sekatan Pengembangan Agama Bukan Islam 1988 (En. 10/88). Dengan wujudnya enakmen kawalan agama di negeri-negeri memberi kuasa kepada kerajaan negeri untuk mengawal pengembangan agama bukan Islam seterusnya memelihara keamanan dan ketenteraman awam dalam lokaliti setempat.

Selain penguatkuasaan undang-undang, institusi Islam lain seperti pejabat Mufti juga telah memainkan peranan yang aktif dalam menghadapi isu-isu ini. Majlis Fatwa Kebangsaan contohnya telah mengeluarkan beberapa fatwa yang berkaitan dengan larangan penyebaran agama bukan Islam kepada orang Islam, larangan yang menyebabkan kekeliruan di kalangan umat Islam serta larangan umat Islam menyertai aktiviti yang mempunyai kaitan dengan agama selain Islam. (Majlis Agama Islam Selangor, 2014). Antara fatwa yang berkaitan ialah:

- i. Fatwa hukum larangan menghasilkan bahan penerbitan yang mengandungi pandangan pelbagai agama yang dicampuradukkan dengan al-Quran dan Hadis termasuk penerbitan Evangelis yang berbentuk ofensif dan kontekstualisasi;
- ii. Fatwa hukum larangan menggunakan dan memakai simbol atau lambang agama lain di kalangan umat Islam seperti salib dan lambing-lambang lain;
- iii. Fatwa larangan merayakan atau melakukan aktiviti yang mempunyai unsur-unsur Kristian yang bercanggah dengan Islam seperti sambutan Hari Valentine; serta
- iv. Fatwa larangan penggunaan Kalimah Allah dengan tujuan untuk mengelirukan umat Islam dan menyamakan agama Islam dengan agama-agama bukan Islam yang lain (Majlis Agama Islam Selangor, 2014).

Realitinya, pelaksanaan dan penguatkuasaan undang-undang di Malaysia telah memberikan kelebihan dan keutamaan dalam menjaga serta memelihara agama Islam sebagai 'agama negara' seperti diperuntukkan oleh Perlembagaan Persekutuan. Dalam ruang lingkup tersebut, kebebasan untuk beramal dengan agama dan kepercayaan agama lain selain Islam tidak pernah dipertikaikan sebagai hak kebebasan individu dalam negara sebagaimana Perkara 3(1) Perlembagaan Persekutuan. Namun, pada masa yang sama, kesucian dan perlindungan agama Islam sebagai agama persekutuan haruslah juga sentiasa dititik beratkan. Penguatkuasaan undang-undang dan peranan institusi agama dengan kuasa yang diberikan oleh Perlembagaan Persekutuan telah digunakan sepenuhnya sebagai satu medium dalam melaksanakan tujuan melindungi kesucian agama Islam di negara ini. Malahan, segala sekatan dan penguatkuasaan undang-undang yang diwujudkan ini selaras dengan sejarah dan realiti sosio-politik negara sebagai sebuah negara Islam (Aziz Bari, 2003, p. 157).

Isu-isu Berkaitan Ideologi dan Tuntutan Hak Asasi Manusia

Serapan ideologi asing ke dalam masyarakat Islam di negara ini telah lama melanda dan penularannya berlaku secara halus sehingga tidak langsung disedari oleh umat Islam (Berita Harian, 2022). Sama ada sedar atau tidak, pemikiran masyarakat Islam masa kini telah berubah kepada pemikiran asing dan menyeleweng daripada aliran pemikiran Islam yang sebenar. Antara ciri-ciri penyelewengan pemikiran yang berlaku pada pandangan penulis ialah berpegang kepada konsep pluralisme dan liberalisme; menjadikan akal manusia sebagai wahyu; meragui ketulenan Al-Quran; mempersoalkan metodologi pentafsiran Al-Quran dan hadis; menggesa tafsiran baru Al-Quran dalam konsep ibadat dan mempertikaikan kriteria dan akhlak kenabian (Ibrahim Majdi Mohamed Kamil, *et al.*, 2022).

Semua ciri yang dinyatakan telah wujud sekian lama dan buktinya dapat dilihat dengan timbulnya isu-isu yang menyentuh tentang kuasa institusi agama, seruan ke arah liberalisme dan sekularisme seperti isu pemakaian tudung, dosa peribadi, tafsiran semula Al-Quran dan penolakan hadis sebagai sumber hukum. Walau bagaimanapun di Malaysia, gerakan liberalisme agama tidak mempunyai kumpulan khas yang menggunakan nama Islam liberal, tetapi dilakukan oleh sebahagian individu-individu yang memperjuangkan demokrasi, fahaman persamaan semua agama dan fahaman persamaan hak antara wanita dan lelaki. Usaha ini dilakukan melalui tulisan-tulisan dalam akhbar atau terbitan buku-buku yang menyokong fahaman Islam liberal (Mohammad Ariffin Ismail, 2006).

Pemikiran dan gerakan anti hadis misalnya, telah muncul di tengah-tengah masyarakat Islam di Malaysia sejak tahun 1980an yang dipimpin oleh Kassim Ahmad. Penyelewengan pemikiran ini dapat dilihat secara jelas apabila satu seminar yang bertajuk “Pemikiran Kassim Ahmad: Suatu Penilaian” telah diadakan pada 15 dan 16 Februari 2014. Dalam seminar ini, Kassim Ahmad telah membentangkan kertas kerja yang antara kandungannya adalah mempertikaikan dua kalimah syahadah dengan menganggap syahadah yang kedua sebagai mendewa-dewakan Nabi Muhammad s.a.w.; mempertikaikan rambut sebagai aurat wanita dan memperlekehkan wanita yang berhijab; mempertikaikan kredibiliti ulama dan menyamakan ulama sebagai kasta paderi; mempertikaikan hadis sebagai sumber hukum dan menuduh Imam Syafie yang memulakan doktrin baru dengan menyatakan hadis sebagai satu sumber hukum sama seperti al-Quran serta mentafsirkan semula al-Quran berdasarkan logik semata-mata dan menolak tafsiran ulama terdahulu (Abdul Mukti Baharudin, *et al.*, 2020).

Merujuk kepada isu-isu berkaitan kumpulan seperti Sisters in Islam (SIS) yang muncul awal tahun 1980an, pendekatan kefahaman agama mereka mempunyai elemen liberalisme agama seperti dalam Agenda Pentafsiran Semula Al-Quran (Riduan Mohamad, 2009, p. 119; Riduan Mohamad Nor & Ahmad Adnan Fadhil, 2009). Menurut Nur Azimah dan Nurul Syafini (2018) pendekatan kefahaman agama secara liberalisme dan pluralisme telah mempengaruhi gerakan ini. Ia dapat dilihat dari sokongan SIS terhadap cadangan ratifikasi International Convention on Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD) oleh kerajaan Malaysia suatu ketika dahulu (Nursaleha Mohd Salleh, *et al.*, 2019). ICERD adalah satu konvensyen antarabangsa yang memperjuangkan hak asasi manusia tanpa mengira latar belakang kaum dan agama. ICERD juga akan menyamatarafkan Islam dengan agama lain dan ini tentunya bercanggah dengan ajaran agama Islam dan Perlembagaan Persekutuan Malaysia itu sendiri (Nursaleha Mohd Salleh, *et al.*, 2019).

Melihat kepada perkembangan yang berlaku, Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam kali ke-74 yang bersidang pada 25–27 Julai 2006 telah membuat keputusan bahawa aliran pemikiran liberal SIS sebagai ajaran sesat dan menyeleweng daripada syariat Islam dan seterusnya telah diwartakan oleh Jawatankuasa Fatwa Negeri Selangor secara rasmi pada 31 Julai 2014 (Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 dan fatwa di bawah Seksyen 47, Jilid 67 No 16, Tambahan No 14 Perundangan). Seterusnya, pihak SIS telah mencabar keputusan fatwa tersebut dengan membuat semakan kehakiman di Mahkamah Sivil seterusnya mendakwa bahawa fatwa yang dikeluarkan adalah melanggar hak asasi kebebasan bersuara, berpersatuan dan agama, seperti yang dijamin oleh Perlembagaan Persekutuan (*Sis Forum (Malaysia) v. Kerajaan Negeri Selangor; Majlis Agama Islam Selangor (Intervener)* (2022) 3 MLRA 131). Pihak SIS juga menyatakan bahawa fatwa tersebut telah mencerooboh kuasa persekutuan kerana hanya Parlimen mempunyai kuasa perundangan untuk menggubal undang-undang yang menyekat kebebasan asas. Pihak SIS juga mendakwa bahawa fatwa adalah semata-mata pendapat nasihat dan ianya tidak sah di sisi undang-undang. Polemik pihak berkuasa agama di negeri khususnya di negeri Selangor ini telah berlarutan sehingga pihak SIS telah mencabar bidang kuasa semakan Mahkamah Syariah yang diperuntukkan di bawah Seksyen 66A Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri Selangor 2003 sebagai tidak sah. Kes ini dibawa sehingga ke Mahkamah Persekutuan yang kemudian memutuskan membenarkan permohonan SIS ini. Mahkamah Persekutuan dalam penghakimannya pada 21 Februari 2022 telah memutuskan Seksyen 66A Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri Selangor 2003 sebagai bercanggah dengan Perlembagaan Persekutuan dan diisytiharkan terbatal (*Sis Forum (Malaysia) v. Kerajaan Negeri Selangor; Majlis Agama Islam Selangor (Intervener)* (2022) 3 MLRA 131). Tindakan pihak SIS ini adalah satu bentuk cabaran besar terhadap institusi Islam terutamanya institusi fatwa dan peruntukan undang-undang jenayah Syariah sedia ada yang memberikan kuasa kepada pewartaan sesuatu fatwa. Menurut Seksyen 13 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Selangor) 1995, mana-mana orang yang memberikan, mengembangkan atau menyebarkan apa-apa pendapat mengenai apa-apa isu, ajaran Islam atau bertentangan undang-undang Islam kepada mana-mana fatwa yang sedang berkuat kuasa boleh didenda sehingga RM3000, atau penjara sehingga 2 tahun atau kedua-duanya.

Seterusnya, antara isu yang muncul di Malaysia adalah tuntutan Kumpulan Bekas Pegawai Tinggi Kerajaan (G25) yang telah bertindak mencadangkan kerajaan untuk meminda dan memansuhkan beberapa peruntukan undang-undang jenayah Syariah sedia ada iaitu hukuman khalwat dan minum arak. Golongan ini juga menuntut supaya undang-undang membenarkan penukaran jantina dan menolak pelaksanaan hukuman hudud. Selain itu, mereka juga mendesak supaya Jabatan Kemajuan Islam Malaysia dimansuhkan atas alasan peranan jabatan tersebut yang dikatakan mencampuri urusan peribadi rakyat dan menghalang hak kebebasan yang dijamin oleh Perlembagaan Persekutuan (Nurfarhana Abdul Rahman & Nursolehah Shapiee, 2018). Meskipun isu ini agak lama tetapi kumpulan ini masih wujud dan sangat aktif mendesak kerajaan terhadap isu-isu semasa yang ada di Malaysia, meskipun isu-isu tersebut tidak melibatkan Islam pada waktu ini (Astro Awani, 2023).

Gerakan COMANGO yang merupakan singkatan kepada Pakatan NGO Malaysia Di dalam Proses UPR yang dianggotai oleh 54 pertubuhan bukan kerajaan termasuklah SIS, All Women Action Society (AWAM), Association of Women's Lawyer dan sebagainya (Earnie Ilmie Helmi, *et al.*, 2019). Gerakan ini telah mencetuskan isu menggemparkan negara pada 24 Oktober 2013 yang mana mereka telah menghantar laporan kepada Majlis Hak Asasi Manusia (HRC) Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu bagi tujuan Semakan Berkala Sejagat (UPR) di Geneva, Switzerland. Dalam sesi semakan tersebut, terdapat 17 isu yang dibangkitkan berkenaan pengamalan hak asasi manusia di Malaysia. Antaranya ialah berkaitan kebebasan beragama, pengiktirafan terhadap LGBT, isu perkauman serta cubaan campur tangan dalam urusan Mahkamah Syariah (Khairul Azhar Meerangani, 2015). Tuntutan yang dibuat oleh pihak COMANGO ini berkait rapat dengan undang-undang Islam di Malaysia terutama apabila ia menyentuh isu kebebasan untuk beragama dan kebebasan untuk mengamalkan seks sejenis (LGBT). Reaksi terhadap isu tuntutan COMANGO ini, terdapat beberapa buah negeri telah mengeluarkan fatwa khusus terhadap gerakan COMANGO, antaranya Mesyuarat Khas Jawatankuasa Perundangan Hukum Syarak Negeri Pahang telah membuat keputusan pada 19 Februari 2014, bahawa segala tuntutan COMANGO adalah bertentangan dengan hukum Syarak dan mana-mana orang yang menyertai dan menyokong tuntutan COMANGO adalah haram (Jabatan Mufti Pahang, 2014).

Perkembangan yang berlaku menunjukkan terdapat risiko penyelewengan pemikiran di Malaysia dalam pelbagai bentuk sama ada melalui pemikiran individu yang berpengaruh seperti Kassim Ahmad dan juga melalui gerakan dan persatuan yang memperjuangkan hak-hak kebebasan individu secara mutlak. Golongan ini bertindak secara terbuka menyebarkan pandangan dan ideologi pemikiran yang menyeleweng ke dalam masyarakat melalui media massa, media cetak dan laman sosial. Setakat ini, usaha yang dilaksanakan untuk menyekat penyelewengan pemikiran ini adalah melalui penguatkuasaan fatwa melalui Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri Selangor 2003, fatwa di bawah Seksyen 47, Jil 67 No 16, Tambahan No 14 Perundangan. Walaubagaimanapun, penguatkuasaan fatwa semata mata adalah tidak mencukupi apabila golongan ini terus menggunakan medium undang-undang sivil untuk cuba memanipulasi tafsiran Perlembagaan Persekutuan mengenai hak asasi dan kebebasan individu untuk mencabar keputusan fatwa dan peruntukan di dalam enakmen jenayah Syariah sedia ada seperti yang dilakukan oleh SIS seperti dalam kes *Sis Forum (Malaysia) v. Kerajaan Negeri Selangor; Majlis Agama Islam Selangor (Intervener)* (2022) 3 MLRA 131 sebagaimana yang telah dibincangkan di atas.

Ancaman Ekstremis dan Teroris Agama

Istilah ekstremis dan teroris yang dimaksudkan sebagai 'pengganas' mempunyai banyak persamaan secara definisinya. Istilah 'ekstrem' dimaksudkan sebagai 'melampau' atau 'keterlaluan', manakala ekstremis pula diertikan sebagai 'pelampau' ataupun golongan yang sikapnya (termasuklah pendiriannya) dalam sesuatu hal (seperti politik) adalah melampaui batas kesederhanaan. Begitu juga istilah ekstremisme yang merujuk kepada satu fahaman, sikap atau perlakuan yang melampaui batas (Zul' Azmi Yaakob & Ahmad Sunawari Long, 2015). Antara manifestasi ekstremis yang sering berlaku antaranya ialah tidak boleh bertolak ansur dalam menerima pendapat orang lain dan sering bersikap prejudis terhadap orang lain, memaksa orang lain untuk menerima dan mengikut pendapat mereka, berlebih-lebihan dalam beragama yang tidak kena pada suasana dan tempatnya terutamanya terhadap golongan yang bukan Islam sehingga menyusahkan dan membebankan orang lain serta menonjolkan karakter yang keras dan bersikap kasar terhadap orang lain (Mohd Roslan Mohd Noor, 2015). Ekstremis boleh muncul dengan ideologi yang tidak berasaskan agama dan politik disebabkan persekitaran, ideologi-ideologi sosial yang melibatkan perkauman, ancaman dan sebagainya. Ekstremis

juga hendaklah dibezakan dengan teroris kerana tidak semua ekstremisme berbentuk keganasan dan tidak semua keganasan atau terorisme berpunca daripada ekstremis (Mohd Roslan Mohd Noor, 2015).

Berbeza dengan beberapa negara Asia Tenggara lain, unsur ekstremisme wujud dalam masyarakat di Malaysia namun bukan dalam bentuk terorisme yang melampau. Sepanjang sejarah selepas kemerdekaan Malaysia, tidak wujud gerakan puak pemisah atau puak pemberontak yang boleh dikatakan membawa unsur dan nilai terorisme di Malaysia (Congressional Research Service, 2009). Beberapa peristiwa yang berlaku seperti Peristiwa 13 Mei, konflik dengan Parti Komunis Malaya, Al-Arqam, konflik agama di Kampung Rawa, demonstrasi Gerakan Reformasi, gerakan Al-Mau'nah dan kegiatan Parti Politik Islam ada masanya mencetuskan ketegangan dalam masyarakat namun berlaku dalam skala yang kecil dan tidak dianggap sebagai satu unsur terorisme. Walaubagaimanapun, beberapa peristiwa yang disebutkan membuktikan wujudnya unsur-unsur ekstremisme perkauman dan politik dalam masyarakat di negara ini (Mohd Roslan Mohd Noor, 2015).

Di Malaysia, ancaman ekstremis dan teroris melampau datangnya dari pengaruh luar, contohnya kemunculan Gerakan *Islamic State of Iraq and Syria* (ISIS) yang merekrut dan mempengaruhi anak-anak muda dan belia Islam terhadap gerakan ini yang terpesong daripada Islam sebenar (Mohd Roslan Mohd Noor, 2015). Dalam menangani isu ini, Majlis Fatwa Kebangsaan telah mengeluarkan satu keputusan fatwa berdasarkan Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Kali ke 106 yang bersidang pada 21 dan 22 Oktober 2014 yang mana Muzakarah menegaskan bahawa tindakan umat Islam dari Malaysia yang telah ataupun yang ingin berjuang atas nama jihad di bumi Syria bagi menyokong golongan ISIS adalah sia-sia kerana perjuangan mereka tidak tergolong sebagai jihad dan kematian mereka juga tidak dikategorikan sebagai syahid menurut kerangka hukum Syarak (Jawatankuasa Fatwa Negeri Pulau Pinang, 2014). Muzakarah menasihatkan seluruh umat Islam di Malaysia supaya menginsafi diri dan tidak mudah terpengaruh atau terjebak dengan keganasan dan propaganda perjuangan kumpulan ISIS ini (Mohd Roslan Mohd Noor, 2015).

Ancaman gerakan ekstremisme dan terorisme sememangnya wujud di Malaysia dan pengaruhnya datang dari dalam dan luar negara. Peranan institusi Islam menjelaskan situasi dan hukum sebenar yang berlaku kepada masyarakat adalah penting kerana aktiviti keganasan seperti ini sering dikaitkan dengan jihad dan Islam. Fatwa yang dikeluarkan oleh Majlis Fatwa Kebangsaan antara usaha dalam menerangkan dan memberi kefahaman kepada masyarakat. Dari sudut undang-undang pula, situasi ini ditangani oleh kerajaan Malaysia melalui penggubalan Undang-Undang Akta Keselamatan Dalam Negeri 1960 yang terus berkuat kuasa sehinggalah ianya dimansuhkan dan digantikan dengan Akta Kesalahan Keselamatan (Langkah-langkah Khas) (SOSMA) pada tahun 2012. Kedua-dua undang-undang ini digubal dengan tujuan untuk memelihara keselamatan dalam negara dan menghapuskan segala bentuk keganasan dan ancaman yang datang sama ada dari dalam atau luar negara (Faridah Jalil, 2016). Melalui Akta Kesalahan Keselamatan (Langkah-Langkah Khas) (SOSMA) 2012 ini, 38 orang telah dihadapkan ke Mahkamah dengan 30 daripada mereka adalah yang terlibat dengan ancaman di Lahad Datu Sabah dan kebanyakan pertuduhan adalah di bawah *Chapter VIA* Kanun Keseksaan (Akta 574) iaitu kesalahan-kesalahan yang berkaitan dengan keselamatan dan keganasan (Abdul Hamid Mohamad, 2014).

Kesimpulan

Isu-isu yang menjadi ancaman utama kepada akidah umat dan institusi Islam kian membarah dan mencabar. Perbuatan dan tindakan seperti penyelewengan akidah dan pemikiran, isu tuntutan hak asasi manusia serta ekstremis atau radikal perlu dikawal dan diberikan perhatian yang serius oleh semua pihak kerana ianya boleh mengancam dan menggugat keamanan setempat dan kesucian agama Islam. Berdasarkan kepada perbincangan menerusi artikel ini yang bersesuaian dengan objektif yang digariskan menunjukkan bahawa penerapan pendekatan reformasi undang-undang dapat memainkan peranan yang signifikan dalam memelihara akidah dan pemikiran orang Islam. Reformasi undang-undang Islam di Malaysia yang telah bermula sejak dari zaman awal kemerdekaan sehinggalah tempoh penggubalan Perlembagaan Persekutuan dan berlanjutan sehinggalah kini dengan pelbagai pindaan dan penggubalan undang-undang baru dilihat sebagai satu pendekatan dan penyelesaian yang terbaik dalam memelihara akidah dan pemikiran umat Islam di negara ini. Mahkamah Syariah juga perlu diupayakan seiring dengan pengupayaan agensi agama yang lain seperti Majlis Agama Islam Negeri supaya usaha-

usaha reformasi perundangan akan menjadi lebih berkesan. Malaysia telah mengambil pendekatan *reform* dalam penggubalan undang-undang jenayah Syariah berasaskan karakter yang dimiliki oleh undang-undang dan pihak yang menggubalnya untuk memperlihatkan imej Mahkamah Syariah sebagai suatu institusi yang sentiasa relevan. Oleh itu, saranan terbaik dalam reformasi undang-undang sebagai salah satu pendekatan yang digunakan dalam memelihara akidah dan pemikiran orang Islam antaranya melakukan semakan semula dan memperkemas terhadap peruntukan undang-undang sedia ada yang boleh membawa kepada cabaran terhadap institusi kehakiman dan perundangan Islam. Selain itu, meningkatkan kefahaman serta kesedaran dalam kalangan orang Islam terhadap bahaya ancaman dan fungsi undang-undang melalui pendidikan juga penting dalam mengekang isu-isu yang dibangkitkan sebelum ini. Seterusnya pihak pemerintah hendaklah lebih tegas dalam menangani isu-isu akidah dan pemikiran orang Islam sebelum ianya menjadi parah dalam masyarakat. Akhirnya, melalui proses reformasi ini, adalah diharapkan agar undang-undang dapat diperbaharui untuk mencerminkan nilai-nilai Islam, menjaga keadilan, dan memastikan perlindungan hak asasi manusia sejagat. Reformasi undang-undang yang berlandaskan prinsip-prinsip Islam dapat membentuk sebuah masyarakat yang harmonis dan memelihara nilai-nilai keagamaan tanpa mengorbankan kebebasan individu sesuai untuk diadaptasi dan dipraktikkan di Malaysia. Oleh itu, implementasi kepada reformasi undang-undang dapat menjadi landasan untuk mencapai tujuan memelihara akidah dan pemikiran umat Islam di Malaysia.

Konflik Kepentingan

Penulis-penulis tiada konflik kepentingan untuk diisytiharkan.

Penghargaan

Sebahagian penulisan ini adalah hasil projek di bawah Geran Universiti Malaya Research Grant (UMRG) RG845-15HNE bertajuk: *The Implementation of Islamic Law in Selected ASEAN Countries: Background and Methodology Aspects*.

Rujukan

- Abdul Kahar Bin Ahmad lwn Kerajaan Negeri Selangor & Lain lain* (2008) 3 MLJ 217.
- Abdul Khalik Al-Nawawī. (1971). *Al-niḍām al-māli fī al-islāmī*. Mesir: al-Maktabah al-Ajlu al-Miṣriyyah.
- Abdul Wahab Al-Nazār. (t.t.). *Al-khulāfa al-rāsyidīn*. Beirut: Dār al-Fikr.
- Ahmad Hidayat Buang. (2020). Ulasan Kes Jabatan Pendaftaran Negara & Ors v. Seorang Kanak-Kanak & Ors - Sinar Baru Undang-Undang Islam?. *Journal of Shariah Law Research*, 5(2), 251-262.
- Akta Kesalahan Jenayah Syariah Wilayah Persekutuan 1997.
- Al Jufri, K. A., Awang, M. S., & Sahid, M. M. (2021). Maqasid syariah menurut Imam Al-Ghazali dan aplikasinya dalam penyusunan undang-undang Islam di Indonesia: Maqasid syariah according to Imam Al-Ghazali and its application in the compilation of Islamic law in Indonesia. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 9(2), 75-87.
- Al-Amidi. (1968). *Al-ihkam fi usul al-ahkam*. Mesir: Maktabah wa Matba`ah Ali Sabih.
- Anwar Al Jundi. (1993). *Pembaratan di dunia Islam*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Astro Awani. (2013). *Tuhan Harun dan pengikut dituduh membunuh pegawai JAIP*. Astro Awani. <http://www.astroawani.com/berita-malaysia/tuhan-harun-dan-pengikut-dituduh-membunuh-pegawai-jaip-27058>.
- Awani News. (2013). *SOSMA terbukti berjaya tangani ancaman negara*. Astro Awani. <http://www.astroawani.com/berita-malaysia/sosma-terbukti-berjaya-tangani-ancaman-keselamatan-negara-11131>
- Azmi, E. (2008, January 29). *Amin Ada Ilmu luar biasa: Saksi al-Maunah*. Malaysiakini. <https://www.malaysiakini.com/news/1459>
- Baharudin, A. M., Ahmad, Z. A. S., & Wazir, R. (2020). Kesilapan penafsiran ayat-ayat al-Quran oleh golongan anti hadis di Malaysia: Kajian terhadap Kassim Ahmad: Error of the Quranic

- interpretation by the anti-hadis in Malaysia: A Study on Kassim Ahmad. *Jurnal Pengajian Islam*, 13(1), 1-15.
- BBC News. (2009). *Nordin Mohamed Top, Wanted Militan*. BBC News. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4302368.stm>
- Berita Harian. (2023). *Murtad: Rayuan wanita cabar keputusan Mahkamah Syariah pada 28 Ogos*. BH Online. <https://www.bharian.com.my/berita/kes/2023/07/1130926/murtad-rayuan-wanita-cabar-keputusan-mahkamah-syariah-pada-28-ogos>
- Berita Harian. (2016). *Polis Siasat Kumpulan Ajaran Sesat 'Imam Mahdi*. BH Online. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2016/07/176175/polis-siasat-kumpulan-ajaran-sesat-imam-mahdi>
- Borhanudin Zakaria, Md Yazid Ahmad, Nik Abdul Rahim Nik Abdul Ghani & Muhammad Hafizi Rozali. (2021). Terrorism pre-detection indicator in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 11(11), 510 – 523.
- Buang, A. H., Hussin, M. N. M., & Daud, M. Z. (2021). Penghakiman Mahkamah Syariah Malaysia: Analisis kes-kes terpilih. *Jurnal Syariah*, 29(3), 509-534.
- Choudhury, G.W. (1993). *Islam and the modern Muslim world*. Kuala Lumpur: Whs Publication Sdn. Bhd.
- Congressional Research Service. (2009). *Terrorism in Southeast Asia*. CRS Report for Congress. <https://fas.org/sgp/crs/terror/RL34194.pdf>
- Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Pahang 2013.
- Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003
- Ibn Manzur. (1956). *Lisan al-`arab*. Beirut: Dar Sadir.
- Imran Ahsan Khan Nyazee. (1994). *Theories of Islamic Law*. Islamabad: Islamic Research Institute.
- Jalil, F. (2016). Ulasan Perundangan: Akta Kesalahan Keselamatan (Langkah-langkah Khas) 2012 (Akta 747). *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 28(2), 389-399.
- Jamaluddin Othman lwn Menteri Hal Ehwal dalam Negeri Malaysia & Anor* (1989) 1 MLJ 368.
- Jill Ireland lwn Kementerian Dalam Negeri dan Kerajaan Malaysia*, No: R4(2)-25-256-200.
- Kerajaan Malaysia, (2020). *Perlembagaan Persekutuan Malaysia*. Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Berhad.
- Khairul Azhar Meerangani. (2015). *Hak asasi bukan Muslim di Malaysia: Analisis isu terpilih* [Paper Presentation]. International Seminar on Islamic Jurisprudence In Contemporary Society 2013, 30 November – 1 Disember 2015, Kuala Terengganu, Malaysia.
- Lina Joy lwn Majlis Agama Islam Persekutuan & lain-lain* (2007) MLJ 585.
- Lokman, N. W., Nor, A. H. M., & Gunardi, S. (2022). Penggunaan kalimah Allah oleh penganut Kristian di Malaysia menurut Maslahah: The use of word Allah by non-Muslims in Malaysia according to Maslahah. *Journal of Fatwa Management and Research*, 27(3), 39–49.
- Mahaizura Abd Malik. (2022). *Kerajaan pantau ajaran sesat Hadi Minnallah*. BH Online. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2022/08/984864/kerajaan-pantau-ajaran-sesat-hadi-minnallah> diakses pada 28/10/2022.
- Majlis Agama Islam Selangor. (2014). *Pendedahan agenda Kristian*. Selangor: Majlis Agama Islam Selangor.
- Mat Hussin, M. N., & Fauzi, M. F. A. (2023). Pembayaran nafkah anak melalui potongan kumpulan wang simpanan pekerja: Suatu alternatif: Alimony of children by deducting of employees provident fund: An alternative. *UUM Journal of Legal Studies*, 14(1), 333–363.
- Mohamad Kamil, I. M., Mohd Khambali@Hambali, K. ., & Wan Ramli, W. A. . (2022). Falsafah liberalisme di Malaysia: Satu sorotan awal: Liberalism philosophy in Malaysia: A Preliminary highlights. *Online Journal of Research in Islamic Studies*, 9(2), 61–72.
- Mohamed Afiq Afandi Mohamed Azahari. (2020). Undang-Undang, Amalan dan Cabaran Penyiasatan Kes Ajaran Sesat: Kajian di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, *Disertasi Sarjana*. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-Undang, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Mohamed Fathillah, M. F., Niteh, M. Y., @Ahmad, A. B., Mohd Noor, M. S., & Shahabudin, M. F. R. (2023). Amalan istitabah dalam pelaksanaan pemulihan akidah di Malaysia: Istitabah practices in the implementation of faith restoration in Malaysia. *Jurnal Pengajian Islam*, 16(1), 1-8.
- Mohammad Ariffin Ismail. (2006). *Cabaran akidah: Pemikiran Islam liberal*. Putrajaya: Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan Jabatan Perdana Menteri.

- Mohd Aizam Mas'od. (2013). *Diskusi isu aqidah dan pemikiran semasa di Malaysia*. Kuala Lumpur, Jabatan Kemajuan Islam Malaysia.
- Mohd Murtadza Haji Ahmad. (2016). *Persediaan untuk menangani ajaran sesat*. Muftins.go.my. <https://muftins.gov.my/tareqat-tasauwuf/persediaan-untuk-menangani-ajaran-menyeleweng-sesat/>
- Mohd Nizam Sahad. (2015). *Tafsir maudhu'iy (akidah)*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.
- Mohd Norhusairi Mat Hussin, Raihanah Abdullah, Nahid Ferdousi & Wirdati Mohd Radzi. (2023). The legal recognition of a wife's rights of harta sepencharian in Malaysia. *Asian Women*, 39(1), 23-44.
- Mohd Roslan Mohd Noor. (2015). *Ekstremisme rentas agama dan tamadun dalam kefahaman Islam Semasa di Malaysia: Isu dan cabaran*. Shah Alam: Persatuan Ulama Malaysia.
- Mohd Salleh Abbas. (1986). Traditional elements of the Malaysian constitution, In F.Trindade & H.P Lee (Eds.). *The constitution of Malaysia: Further perspective and development*. Singapore: Oxford University Press.
- Muhammad Abdullah. (2006). *Pertukaran agama menurut undang-undang*. Petaling Jaya: Ahab Media.
- Muhammad Amrullah Nasrul, Ahmad Hidayat Buang, Noraini Noh & Nurin Athirah Mohd Alam Shah. (2023). Resolution of Family Disputes in Administration of Estate by Amanah Raya Berhad. *Journal of Shariah Law Research*, 8(1), 71-86.
- Mstar. (2019). *Ketahui 7 perkara mengenai Imam Mahdi*. mStar. <https://www.mstar.com.my/xpose/addin/2019/02/22/imam-mahdi>.
- Nur Azimah Abdul Aziz & Nurul Syafini Abdul Rahman. (2018). Pengaruh pluralisme dalam Sisters In Islam, *E-Prosiding Persidangan Antarabangsa Sains Sosial dan Kemanusiaan 2018*, 23-24 April 2018, 231-249.
- Nurfarhana Abdul Rahman & Nursolehah Shapiee. (2018). Autoriti agama di Malaysia: Kedudukan dan kritikan. *International Journal of Islamic Thought*, 14(2), 72-85.
- Nursharina Shereen Hasmuri & Mohd Norhusairi Mat Hussin. (2022). Penentuan hak hadanah anak terhadap pasangan berlainan agama: Kajian terhadap kes-kes dalam Jurnal Hukum, *Journal of Shariah Law Research*, 7(1), 129-146.
- Nurulain Ibrahim & Siti Aisyah Samudian. (2022). Cabaran penguatkuasaan undang-undang bagi kesalahan jenayah Syariah mengajar agama tanpa tauliah di alam siber. *Journal of Shariah Law Research*, 7(2), 241-272.
- Riduan Mohamad Nor & Ahmad Adnan Fadhil. (2009). *Siri serangan pemikiran: Islam liberal dan pluralisme agama*. Kuala Lumpur: Jundi Resources Kuala Lumpur.
- Salleh, N. M., Wazir, R., Usman, A. H., Ismail, A. Z., Abdullah, F. R., Shamsu, L. S. H., ... & Burhanuddin (2019). Manipulasi Sisters In Islam terhadap hadis wida' bagi tujuan meratifikasi ICERD. *E-Prosiding Persidangan Antarabangsa Sains Sosial dan Kemanusiaan 2019*, 24-25 April 2019.
- Sayyed Qutub. (1993). *Islam and universal peace*. Indianapolis: American Trust Publications.
- Sis Forum (Malaysia) V. Kerajaan Negeri Selangor; Majlis Agama Islam Selangor (Intervener)* [2022] 3 MLRA 131.
- Siti Zubaidah Ismail. (2010). Menangani ajaran sesat di kalangan umat Islam: Perspektif undang undang dan pentadbiran. *Jurnal Syariah*, 18(2), 247-276.
- Solihah Mansor & Mohd Norhusairi Mat Hussin. (2023). perceraian bagi perkahwinan yang berusia kurang dari tempoh satu tahun di Mahkamah Rendah Syariah Petaling. *Journal of Shariah Law Research*, 8(1), 33-70.
- Titular Roman Catholic Archbishop of Kuala Lumpur lwn Menteri Dalam Negeri & Anor* (2010) 2 MLJ 78.
- Utusan Online. (2014). *G25 mahu hukuman khalwat dimansuh*. Utusan Online. <http://www.utusan.com.my/berita/nasional/g25-mahu-hukuman-khalwat-dimansuh-1.166423>
- Utusan Online. (2016). *Lelaki mengaku Imam Mahdi di Perak*. Utusan Online. <http://www.utusan.com.my/berita/nasional/lelaki-mengaku-imam-mahdi-di-perak1.354592>
- W Dagang, W. I., Masroom, M. N., Baharuddin, A. S., & Mustari, M. I. (2015). Ancaman pemikiran aliran Islam liberal kepada umat Islam di nusantara: Satu Sorotan Kajian. *Sains Humanika*, 5(3), 77-85.

- Wael Hallaq. (1996). Was the gate ijihad close. In Ian Edge (Ed.), *Islamic law and legal theory*. Singapore: Dartmouth.
- Wardi, M. C., A'la, A., & Nurhayati, S. (2023). Contextualisation of al-maqasid al-kulliyat according to the objectives of the individual, family, society and humanity: an analysis on Jamaluddin Athiyah's perspectives. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 11(1), 109-121. <https://doi.org/10.33102/mjssl.vol11no1.389>
- Zin, Z. H. M. (2008, April). Ajaran sesat dan bahayanya terhadap agama dan negara. In *Kertas Kerja Seminar Pemantapan Akidah dan Perpaduan Ummah Negeri Melaka pada 3 April 2008*.
- Zul'Azmi Yaakob & Ahmad Sunawari Long. (2015). Terorisme sebagai cabaran ideologi Muslim masa kini: Satu analisis dari perspektif falsafah. *International Journal of Islamic Thought*, 7(1), 58-63.
- Jawatankuasa Fatwa Negeri Pulau Pinang, (2014). *Fatwa isu umat Islam Malaysia yang berjuang di Syria atas nama ISIS*. Mesyuarat Jawatankuasa Fatwa Negeri Pulau Pinang Bil. 6/2014. 3-4 Disember 2014. <http://e-smaf.islam.gov.my/e-smaf/index.php/main/mainv1/fatwa/pr/15429>